

UOT 631.582.

ŞƏKİ-ZAQATALA BÖLGƏSİNİN DƏMYƏ ŞƏRAİTİNDƏ BİTKİ SİXLİĞİNDAN ASILI OLARAQ ARPA BİTKİSİNDƏN SONRA BECƏRİLƏN QARĞIDALININ GÜBRƏ NORMALARININ SİLOSLUQ KÜTLƏ MƏHSULDARLIĞINA TƏSİRİ

Ə.İ.ƏLİYEV

AKTN Əkinçilik ETİ Zaqatala Bölgə Təcrübə Stansiyası

Məqulədə Şəki-Zaqatala bölgəsinin dəmyə şəraitində bitki sıxlığından asılı olaraq arpa bitkisindən sonra becərilən qarğıdalının gübrə normalarının silosluq kütlə məhsuldarlığına təsiri, bir hektara 60-70 min dən hesabı ilə səpin aparmaqla, müxtəlif miqdarda mineral gübrələrin verilməsi ilə qida rejiminin yaxşılaşdırılması və gübrəsiz variantla əldə edilən yaşıl kütlənin məhsuldarlığı müqayisəli şəkildə öyrənilmişdir.

Açar sözlər: Qarğıdalı, yaşıl kütlə, gübrə, səpin, sort

Şəki-Zaqatala bölgəsində bir ildə eyni sahədən iki dəfə məhsul götürülməsi üçün tezyetışən qarğıdalı sortlarının seçilməsi mütərəqqi becərmə texnologiyalarının işlənməsi və tətbiqi olduqca vacibdir. "Ərzaq proqramı"nın yerinə yetirilməsində və heyvandarlığın yem bazasının möhkəmləndirilməsi sahəsində xeyli elmi-tədqiqat işləri aparılmışdır. Zaqatala Bölgə Təcrübə Stansiyasında mütərəqqi aqrotexnikanın işlənməsi günün tələbi olaraq qalır. Bu məqsədlə vegetasiya müddəti nisbətən qısa olan, ikinci məhsul götürülməsinə imkan verən kənd təsərrüfatı bitkilərinin seçilməsi, dən istehsalının təmin edilməsinə imkan verən texnologiyaların hazırlanması mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Tezyetışən dənli bitkilərdən sonra qarğıdalı bitkisinin əkilməsi olduqca əhəmiyyətli və iqtisadi cəhətdən səmərəlidir.

Biz qida sahəsinin və gübrə normalarının qarğıdalı bitkisinin struktur elementlərinə, böyüməsinə və inkişafına təsirini tarlada müşahidə yolu ilə öyrənmişik. Təcrübədə arpa biçildikdən sonra qarğıdalı bitkisindən yaşıl kütlə almaq üçün torpağa mineral gübrə verməklə səpin normasının öyrənilməsi qarşıya məqsəd qoyulmuşdur. Qarğıdalı bitkisinin yaşıl kütlə almaq üçün əkilməsində, dən üçün əkinlə müqayisədə səpin norması 10-15 % artırıla bilər. Qarğıdalı bitkisi yaşıl yem üçün əkildikdə sahədən daha tez yığılmalıdır. Dən üçün qarğıdalının səpin norması 10-25 kq/ha, yaşıl yem və silos üçün 30-100kq/ha arasında dəyişə bilər [1].

Bir hektara 60-70 min dən hesabı ilə səpin aparılmış sahəyə, qida rejiminin yaxşılaşdırılması məsədilə və müxtəlif dozada mineral maddələrin verilməsi, gübrəsiz variantla müqayisədə yaşıl kütlə məhsuldarlığının artması müşahidə edilmişdir (cədvəl 1).

Cədvəl 1. Bitki sıxlığından asılı olaraq arpa biçinindən sonra becərilən qarğıdalının gübrə normalarının silosluq kütlə məhsuldarlığına təsiri

Variantlar	Gübrə normaları	Məhsuldarlıq s/ha							
		I		II		III		IV	
		Yaşıl kütlə	O cümlədən qıca	Yaşıl kütlə	O cümlədən qıca	Yaşıl kütlə	O cümlədən qıca	Yaşıl kütlə	O cümlədən qıca
60 min	Gübrəsiz	360,5	60,0	363	63,0	361,0	62,5	360,5	62,0
	N ₆₀ P ₄₀	525,2	76,0	530,4	81,4	522,5	79,0	525,2	78,8
	N ₉₀ P ₆₀	598,8	82,0	603,6	86,5	598,0	82,5	598,8	83,5
70 min	Gübrəsiz	379,2	65,0	383,0	68,6	378,2	66,2	379,2	66,6
	N ₆₀ P ₄₀	563,8	81,4	567,6	86,4	564,8	82,4	563,8	83,4
	N ₉₀ P ₆₀	628,6	88,0	632,2	91,8	629,6	86,9	628,6	88,9

Alınan nəticələr göstərir ki, hektarda 60 min bitki sıxlığında gübrəsiz variantda 360,5 s/ha yaşıl kütlə alındığı halda, bir hektara N₆₀P₄₀– kq gübrə verdikdə hektardan 525,2 s/ha, hektara N₉₀P₆₀ kq gübrə verildikdə hektardan 598,8 s/ha təşkil etmişdir.

Hektara 70 min bitki sıxlığında gübrəsiz variantda 379,2 s/ha, hektara N₆₀P₄₀ kq gübrə verdikdə hektardan 563,8 s/ha, hektara N₉₀P₆₀ kq verdikdə hektardan 628,6 s/ha yaşıl kütlə alınmışdır.

Eyni zamanda yüksək sıxlıqla gec səpin aparılarsa daha yüksək məhsul əldə edilə bilər. Qarğıdalı cərgə arası becərilən bitki olduğuna görə, növbəli əkində yaxşı sələfdir. Yemi zülalla zənginləşdirmək məqsədilə qarğıdalının paxlalılarla birgə səpilməsi daha məqsədəuyğundur. Bu bitki inkişaf edərək boy artdıqca quru maddənin miqdarı da artır. Belə ki, 100 kq kütlədə 12-14 yem vahidi, süd yetişmə dövründə 18-20 yem vahidi olur [2].

Silos üçün qarğıdalını süd yetişmə dövründə yığmaq lazımdır. Sıx səpin aparmaqla silos üçün qarğıdalı hektara 100-110 min bitki hesabı ilə səpilə bilər. Sahədə bitki sıxlığı torpağın məhsuldarlığından, su ehtiyatından, sortların xüsusiyyətindən və məqsədindən asılı olaraq təyin olunur.

Dən üçün qarğıdalı ildə bir dəfə səpilsə, yaşıl kütlənin alınması üçün 2-3 dəfə səpilə bilər. İri təsərrüfatlarda qarğıdalını yem üçün 2 müddətdə səpmək olar. İqlim şəraitindən asılı olaraq son illərin çox quraq keçməsi, topraqda nəmliyin çatışmamazlığı, bir ildə iki məhsul alınmasını bir qədər çətinləşdirir. Heyvandarlığın yemə olan tələbatını ödəmək üçün eyni müddətdə qarğıdalı bitkisinin tez, orta və gec yetişən sortlarının əkilməsi daha məqsədəuyğundur [3].

Məlumdur ki, qarğıdalı sortlarının hamısı həm yaşıl kütlə, həm də dən üçün eyni qaydada yararlı ola bilməz. Zaqatala Bölgə Təcrübə Stansiyasında alınan Zaqatala-68 sortunun dən üçün, Yaxşılaşdırılmış yerli Zaqatala sortunun isə yem üçün əkilməsi tövsiyə edilir. Tez, orta və gec yetişən sortlar müvafiq olaraq Zaqatala-380, Zaqatala-420 və Zaqatala-514 hesab olunur.

Təcrübənin nəticələri göstərir ki, arpa biçildikdən sonra qarğıdalı bitkisinə mineral gübrələrin verilməsi və qida sahələrinin dəqiqləşdirilməsi zəruridir. Belə ki, bitki sıxlığından asılı olaraq bitkinin sayı artıqca yaşıl kütlə məhsuldarlığı daha yüksək olur.

Azot gübrəsinin norması artıqca bitkinin vegetasiya orqanları, yaşıl kütləsi daha sürətlə inkişaf edir və hektardan alınan yaşıl kütlə məhsulu daha yüksək olmaqla, iqtisadi cəhətdən səmərəlidir.

Hektara 60-70 min dən hesabı ilə səpin aparılmış sahəyə, qida rejiminin yaxşılaşdırılması məqsədilə müxtəlif dozada mineral maddələrin verilməsi, gübrəsiz variantla müqayisədə yaşıl kütlə məhsuldarlığını artırır.

ƏDƏBİYYAT

1. Вавилов П.П., Растениеводство, Москва, «Агропромиздат», 1986, с.115-118.
2. Гуренева М.Н., Основы земледелие, Москва, «Агропромиздат», 1988, с.327-328.
3. Даниленко У.А., Кукуруза как кормовое средство, Москва, 1957, с.17-19.

В условиях богары Шеки-Закатальской зоны отношения: удобрений :з: урожай зелёной массы возделывание кукурузы после ячменя в зависимости от густоты растений

А.И.Алиева

В условиях Шеки-Закатальской зоны разработка и применение возделывание прогрессивной технологии имеет большое значение для получения урожая кукурузы два раза в год в одном поле.

С целью улучшения условия питательного режима проведен посев 60-70 тысяч семян на один гектар при различных дозах минеральных удобрений по сравнению с контрольным вариантом.

С повышением доз азотных удобрений более интенсивно развивается вегетационные органы и зеленая масса. Получение высокого урожая зеленой массы с гектара экономически выгодно.

Ключевые слова: кукуруза, зелёная масса, удобрение, посев, сорт

Sheki-Zagatala regions depending on the density of dry vegetable barley com cultivated plant fertilizer norms green mass effect productivity

A.I.Aliyeva

It is important to select the varieties of early maturity maize to hse and carry out progressive growing technology for getting product twice (from the same area) fir a year in the district of Shaki Zagatala.

The purpose of being vell the food regvine (that) for giving a lot of varia;s mineral fertilizer and having the soving 60-70 thon sahd seed for a hectare increase green mass product with a fertilizerless variant.

Vhen azot fertilizer increases the vegetative orqasis and green mass of plant grovs speedly and green mass from a nectare iz effective for economies.

Key words: maize, varirty, green mass, fertilizer, sowing